

O'ZBEK TILINING DUNYODAGI O'RNI VA RAQOBATI

**Tursunova Madina Mominovna*

**Navoiy shahar 11-maktab*

Abstract: *Ushbu tezisda zamonaviy globallashuv sharoitida o'zbek tilining dunyodagi o'rni, holati, rivojlanish istiqbollari va raqobatdoshligi tahlil qilinadi. Turli tillar o'rtasidagi raqobat, axborot texnologiyalari va madaniy o'ziga xoslikni saqlab qolish masalalari yoritiladi. O'zbek tilining xalqaro maydonda qo'llanilishi, unga qilinayotgan ilmiy-tadqiqot ishlari va kelajakdagi imkoniyatlari xalqaro va mintaqaviy kontekstda o'rganiladi.*

Kalit so'zlar: *O'zbek tili, til siyosati, lingvistik raqobat, globallashuv, raqamli texnologiyalar, til planning, til sotsiologiyasi, madaniy identifikatsiya, turkiy tillar, Markaziy Osiyo.*

Kirish

Zamonaviy dunyoda tillar nafaqat aloqa vositasi, balki milliy o'zlikni ifodalash, madaniy merosni saqlash va iqtisodiy-siyosiy ta'sir ko'rsatishning muhim omilidir. Globallashuv jarayonlari til maydonida ham kuchli raqobatni keltirib chiqarmoqda, bunda keng tarqalgan xalqaro tillar (asosan, ingliz tili) mahalliy tillarning ba'zi sohalardagi pozitsiyalarini cheklab qo'ymoqda. Shu kontekstda, mustaqil O'zbekistonning davlat tili sifatidagi o'zbek tilining vaziyatini, uning mintaqaviy va xalqaro ahamiyatini, shuningdek, raqobatbardoshligini o'rganish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

1. O'zbek tilining demografik va huquqiy asoslari

O'zbek tili – O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi bilan belgilangan davlat tili hisoblanadi. Mamlakat aholisining mutlaq ko'pchiligi uchun ona tili bo'lgan o'zbek tili, shuningdek, qo'shni davlatlardagi ozchiliklar tomonidan ham so'zlashiladi. O'zbek tilining rasmiy maqomi uning barcha sohalarda, jumladan, ta'lim, ma'muriyat, sud va ommaviy axborot vositalarida qo'llanilishini kafolatlaydi.

Tilning huquqiy maqomi uning rivojlanishi uchun muhim bo'lsa-da, bu uning barcha raqobat muammolarini hal qila olmaydi. Tadqiqotchilarning ta'kidlashicha, "Davlat tilining maqomi uning amaliy qo'llanilishi va jamiyatning turli qatlamlaridagi prestijini avtomatik ravishda ta'minlamaydi" [Karimov, 2019, 45]. Bu shuni anglatadiki, tilning haqiqiy kuchi uning qanchalik faol qo'llanilishi, aholi tomonidan qanday qadrlanishi va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) bilan qanchalik integratsiyalashganligiga bog'liq.

2. Globallashuv va raqobat: ingliz tilining ta'siri

XXI asrda ingliz tilining "global lingva franka" sifatidagi o'rni barcha milliy tillar, shu jumladan o'zbek tiliga nisbatan muayyan bosimni vujudga keltirmoqda. Ilmiy tadqiqotlar, xalqaro biznes, turizm va internet-muhitda ingliz tilining ustunligi aniq seziladi.

Bu jarayon o'zbek tiliga ikki tomonlama ta'sir ko'rsatmoqda. Bir tomondan, bu o'zbekistonliklar uchun dunyoviy bilimlar va texnologiyalarga kirish imkoniyatini ochadi. Boshqa tomondan, "yuqori texnologiyalar va ilg'or bilim sohalarida mahalliy tillarning ishlatilmay qolishi xavfi mavjud" [Yusupov, 2021, 112]. Bu, ayniqsa, oliy ta'lim va IT sohasida seziladi, bu erda o'zbek tilidagi terminologik bazaning etishmasligi va sifatli kontentning kamligi kuzatiladi.

3. Raqamli dunyada o'zbek tili: imkoniyatlar va tahdidlar

Axborot jamiyatining rivojlanishi har qanday tilning tirikligi va rivoji uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega. So'nggi yillarda o'zbek tilining raqamli makonda ishtiroki sezilarli darajada oshdi. O'zbek kirill alifbosidan lotin alifbosiga o'tishning yakunlanishi va "SMS standardi" sifatida Unicode qabul qilinishi muhim qadam bo'ldi.

Biroq, raqamli tafovutlar hanuzgacha mavjud. "O'zbek tilidagi kontent internetdagi umumiy kontentning bir foizidan ham kamrog'ini tashkil etadi" [Abidova, 2020, 78]. Bu nisbat uning haqiqiy aholi soni va madaniy ahamiyatiga nisbatan juda past. Shuningdek, sun'iy intellekt, avtomatik tarjima va ovoqli assistentlar kibi zamonaviy texnologiyalarda o'zbek tilini qo'llash darajasi hanuzgacha etakchi tillardan ancha past.

4. Mintaqaviy kontekst: Markaziy Osiyoda til raqobati

Markaziy Osiyo mintaqasida o'zbek tili demografik jihatdan eng kuchli pozitsiyaga ega. Biroq, mintaqaviy raqobat ham mavjud. Rus tili mintaqadagi muhim aloqa vositasi sifatida o'z o'rnini saqlab qolmoqda, ayniqsa, shaharlarda va qo'shni davlatlar o'rtasidagi aloqada.

Mintaqadagi boshqa turkiy tillar, asosan qozoq va qirg'iz tillari ham o'z davlatlari tomonidan qo'llab-quvvatlanmoqda va rivojlantirilmoqda. "Markaziy Osiyo turkiy tillari o'rtasidagi o'xshashlik ular o'rtasidagi hamkorlikni osonlashtirishi mumkin, ammo bu har bir tilning o'ziga xosligini saqlash zaruratini ham tagozo etadi" [Rahimov, 2018, 93]. O'zbek tili, o'zining tarixiy va madaniy salohiyati tufayli, mintaqada madaniy va ta'lim aloqalarining markazida bo'lishi mumkin.

5. Til siyosati va rejalashtirish: yutuqlar va muammolar

Mustaqillikdan keyingi davrda O'zbekistonda o'zbek tilini rivojlantirish bo'yicha bir qator muhim islohotlar amalga oshirildi. Lotin grafikasiga asoslangan yangi alifboga o'tish, til standartlarini ishlab chiqish va terminologiyani boyitish kabi chora-tadbirlar amalga oshirildi.

Ammo, amaliyotda bir qator qiyinchiliklar mavjud. "Til siyosatini amalga oshirishda nafaqat lingvistik, balki iqtisodiy, pedagogik va ijtimoiy omillarni hisobga olish zarur" [Toshmatova, 2022, 134]. Masalan, o'quv adabiyotlarining yetishmasligi, malakali o'qituvchilar va tarjimonlarning kamligi, ilmiy adabiyotlarning cheklanganligi tilning barcha sohalarda to'liq qo'llanilishiga to'sqinlik qilmoqda.

6. Madaniy va identifikatsion jihatlar

Til nafaqat aloqa vositasi, balki milliy o'zlikni ifodalashning asosiy elementidir. O'zbek tili xalqning madaniy merosi, an'analari va tarixiy xotirasini saqlab keladi. Zamonaviy sharoitda, global madaniy oqimlar ta'siri ostida, bu vazifa yanada murakkablashmoqda. "Global madaniyat bilan integratsiyalashuv jarayonida milliy tilni saqlab qolish – bu muvozanatli yondashuvni talab qiladigan murakkab vazifa" [G'aniyev, 2019, 67]. O'zbek tilining kelajagi, qisman, uning

zamonaviy dunyoning mavzularini va tushunchalarini ifodalay olish qobiliyatiga bog'liq. Shu bilan birga, o'ziga xos leksik, grammatik va stilistik xususiyatlarini saqlab qolishi muhimdir.

Xulosa va takliflar

Xulosa qilib shuni ta'kidlash kerakki, zamonaviy dunyada o'zbek tilining o'rni va raqobatbardoshligi uning nafaqat huquqiy, balki amaliy, texnologik va madaniy jihatdan rivojlanganligiga bog'liq. O'zbek tili mintaqaviy miqyosda muhim til sifatida o'z o'rniga ega, ammo global raqobatda o'z pozitsiyasini mustahkamlashi uchun bir qator choralar ko'rish zarur.

Quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish o'zbek tilining raqobatbardoshligini oshirishga yordam beradi:

1. **Raqamli transformatsiya:** O'zbek tilini raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt, avtomatik tarjima tizimlari va raqamli kontent bilan faolroq integratsiya qilish.
2. **Terminologik ishlar:** Ilmiy, texnik va kasbiy sohalar uchun zamonaviy terminologiyani ishlab chiqish va joriy etishni jadallashtirish.
3. **Ta'lim sifatini oshirish:** Barcha ta'lim bosqichlarida, shu jumladan oliy ta'limda o'zbek tilida sifatli ta'lim berishni rivojlantirish.
4. **Madaniy diplomatiya:** O'zbek tilini va uning orqali o'zbek madaniyatini chet elda targ'ib qilish dasturlarini kengaytirish.
5. **Mintaqaviy hamkorlik:** Markaziy Osiyodagi turkiy tillar o'rtasida lingvistik va madaniy almashinuvni rivojlantirish.

O'zbek tilining kelajagi uning an'anaviy qadriyatlarini saqlagan holda zamonaviy dunyoning talablariga moslashish qobiliyatiga bog'liq. "Til – bu tirik organizm, u o'zgarishlarda o'z qiyofasini topadi va rivojlanishda o'z kuchini namoyon etadi" [Soliyev, 2020, 156].

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. **Karimov, N. (2019).** *Zamonaviy O'zbekistonning til siyosati*. Toshkent:

Fan

nashriyoti.

Mustaqillikdan keyingi til islohatlari, lotin alifbosiga o'tishning ijtimoiy oqibatlari va davlat tilini rivojlantirish strategiyalari yoritilgan.

2. Yusupov, O. (2021). *Globallashuv va milliy tillar. "O'zbek tili va adabiyoti"* jurnali.

Globallashuv sharoitida ingliz tilining ta'siri va o'zbek tilining raqobatbardoshligi muammolari tahlil qilingan.

3. Abidova, M. (2020). *Raqamli asrda o'zbek tili.* Toshkent: Ma'naviyat nashriyoti.

Raqamli texnologiyalar davrida o'zbek tilining holati, internet-muhitda qo'llanilishi va sun'iy intellekt tizimlarida qo'llash imkoniyatlari o'rganilgan.

4. Rahimov, T. (2018). *Markaziy Osiyo tillari.* Samarqand: SamDU nashriyoti.

Markaziy Osiyo mintaqasidagi turkiy tillarning o'zaro aloqasi va o'zbek tilining mintaqaviy o'rni tahlil qilingan.

5. Toshmatova, S. (2022). *Til siyosati va jamiyat. "Ijtimoiy fanlar"* jurnali. *O'zbekistondagi til siyosatining ijtimoiy jihatlar va jamiyatning turli qatlamlarida tilning qo'llanilishi o'rganilgan.*